

Таран Олена Вікторівна —
кандидат юридичних наук, докто-
рант кафедри криміналістики Націо-
нальної академії внутрішніх справ

Огляд місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці

Огляд місця події є обов'язковою слідчою дією при розслідуванні злочинів, пов'язаних з порушенням вимог законодавства про охорону праці. Від ефективного й своєчасного його проведення нерідко залежить успіх розслідування.

Ключові слова: огляд місця події, порушення вимог законодавства про охорону праці, розслідування злочинів.

У розслідуванні злочинів, пов'язаних із порушенням вимог законодавства про охорону праці, огляд місця події є обов'язковою слідчою дією, від результатів якої нерідко може залежати успіх розкриття злочину.

Своєчасне його проведення дозволяє визначити напрям розслідування та висунути найбільш вірогідні слідчі версії, особливо у ситуаціях, коли в якості первинної інформації виступають повідомлення від адміністрації підприємства, органів внутрішніх справ, медичного закладу або заява потерпілого (його родичів) про нещасний випадок.

Основне завдання огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних із порушенням вимог законодавства про охорону праці, можна сформулювати як визначення стану й положення об'єктів і предметів на місці події, щоб по них, у сукупності з іншими факторами, встановити механізм і причини травматичної події.

Об'єктами огляду при розслідуванні злочинних порушень вимог законодавства про охорону праці є:

- місце знаходження трупа (якщо внаслідок травматичної події потерпілий загинув);
- труп потерпілого;
- місце, де стався нещасний випадок (робоче місце, ділянка, де проводились роботи, приміщення тощо);

– виробниче обладнання, частини машин, механізмів, пристроїв, деталей, інструментів, якими було травмовано потерпілого, засоби індивідуального захисту;

– цех (дільниця) в цілому для визначення технічного стану робочих місць, обладнання, аналогічних тому, на якому стався нещасний випадок, щоб встановити, чи діє в такому підрозділі запроваджена на підприємстві система безпеки праці.

Проведений автором аналіз слідчої практики засвідчив, що огляд місця події по справах досліджуваної категорії не завжди є якісним і результативним. Це пов'язано з рядом причин, серед яких, з одного боку, – відсутність у слідчих спеціальних знань у галузі техніки та особливостей виробничого середовища, що негативно впливає на якість огляду, а з іншого, – це об'єктивні причини, через які обстановка місця події зазнає змін.

В умовах інтенсивності виробництва зберегти обстановку події у незмінному вигляді іноді буває досить складно або взагалі неможливо. Це може бути пов'язано з необхідністю негайного усунення небезпечних виробничих факторів або надання потерпілому допомоги та виражатись у діях працівників чи службових осіб підприємства, спрямованих на забезпечення безпеки працюючих, у той же час ці дії можуть бути спрямовані й на приховування справжніх обставин травматичної події.

У цьому зв'язку особливого значення набуває необхідність швидко-го прибуття слідчо-оперативної групи на місце події та його огляд. Будь-які зволікання у проведенні огляду місця події можуть призвести до втрати слідів злочину та змінення обстановки на місці події. Крім того, в умовах виробничої діяльності існує ризик появи на місці події нових об'єктів, які не мають відношення до розслідуваної події, але можуть бути сприйняті як сліди злочину, що неминуче призведе до дезорієнтації слідства.

Враховуючи специфіку злочинних порушень вимог законодавства про охорону праці та завдань розслідування, на нашу думку, слідчому після отримання перших відомостей про нещасний випадок доцільно складати приблизний план огляду місця події, до якого також потрібно включати всі питання, які необхідно з'ясувати, та передбачити необхідні для цього дії.

План дозволить слідчому максимально повно та ефективно провести огляд місця події й слугуватиме певним орієнтиром в умовах виробничого середовища.

Проведене автором опитування слідчих, які розслідували злочини, пов'язані з порушенням вимог законодавства про охорону праці, засвідчило, що переважна більшість слідчих не складає плану проведення огляду місця події по даній категорії справ. Разом із тим, опитані не заперечували доцільність складання такого плану. Отже, за результатами опитування слідчих і вивчення матеріалів кримінальних справ, автор дійшла висновку, що по тих справах, де план проведення огляду місця події складався, необ-

хідність повторного огляду не виникала на відміну від справ, у яких огляд місця події здійснювався без складання плану.

Для розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням вимог законодавства про охорону праці, проведення повторного огляду часто є не результативним, оскільки обстановка, в якій стався нещасний випадок, швидко піддається суттєвим змінам. Таким чином, саме під час первинного огляду місця події слідчий повинен виявити та вилучити максимально можливу кількість слідів злочину, отримати загальне уявлення про травматичну подію та обстановку, в якій вона сталась.

Ознайомившись зі зразками планів огляду місця події та узагальнивши пропозиції слідчих працівників, які мають позитивний досвід розслідування злочинів, пов'язаних із порушенням вимог законодавства про охорону праці, нами було створено проект плану огляду місця події по досліджуваній категорії справ.

Отже, план огляду місця події при розслідуванні злочинів, пов'язаних із порушенням вимог законодавства про охорону праці, може мати наступний вигляд:

1. З'ясувати чи збережено обстановку на місці події. Перевірити місцезнаходження інструменту, пристроїв, засобів виробництва та захисту.
2. З'ясувати, в якому положенні було тіло потерпілого після нещасного випадку. У випадках, коли на місці події знаходиться труп потерпілого – провести його огляд.
3. З'ясувати, хто давав завдання та які інструменти, пристрої необхідно було застосовувати, які застосовувались фактично.
4. З'ясувати, чи була необхідність проведення робіт саме в цьому місці.
5. Вилучити наряд на виконання роботи, під час якої стався нещасний випадок.
6. Визначити місце роботи на момент нещасного випадку.
7. Ретельно оглянути інструмент, яким працював потерпілий, виробниче обладнання.
8. Здійснити фотографування місця нещасного випадку (місця роботи, пошкодженого обладнання, інструменту, тіла потерпілого).
9. Отримати пояснення від керівника робіт, потерпілого (якщо це можливо).
10. Допитати свідків, які працювали поряд.
11. Вилучити журнал реєстрації інструктажів з питань охорони праці та зробити копію особистої картки потерпілого.
12. Перевірити відповідність кваліфікації потерпілого виконуваний роботі.
13. Отримати висновок медпункту та медичної установи про характер і ступінь тяжкості ушкодження.

Зрозуміло, що створити універсальний план проведення огляду місця події, який можна було б використовувати при проведенні всіх оглядів місця події, не виявляється можливим, оскільки кожна справа має індивідуальний характер, виробниче середовище підприємств може суттєво різнитися, а самі травматичні події також мають особливості. Разом із тим, запропонований приблизний план відображає основні та першочергові дії слідчого на місці події, які спрямовані на збирання максимально можливої інформації про злочин. Тому такий план, або окремі його положення можуть бути використані слідчим при розслідуванні будь-якої справи досліджуваної категорії та його застосування сприятиме підвищенню результативності проведення огляду місця події.

Конкретна виробнича обстановка, як правило, підказує, з чого необхідно почати огляд і які питання необхідно з'ясувати при цьому.

Але, в усіх випадках, починаючи роботу на місці події, потрібно виходити з того, щоб визначити такий напрям огляду, який дозволить із самого початку отримати найбільш повне уявлення про характер травматичної події та обставини, в яких вона трапилась [1].

При розслідуванні злочинів, пов'язаних із порушенням вимог законодавства про охорону праці, за наявності на місці події трупу потерпілого роботу потрібно починати з його огляду.

На вимогу ст. 192 КПК України зовнішній огляд трупа слідчий проводить за участі судово-медичного експерта або лікаря. Дослідження практики розслідування даної категорії злочинів засвідчило, що ця вимога законодавця виконується не в усіх випадках. Разом із тим, при огляді трупа важливо, максимально використовуючи спеціальні знання у сфері судової медицини, виявити фактичні дані, що можуть мати значення для справи і правильно їх зафіксувати.

Так, учать судово-медичного експерта допомагає слідчому встановити час настання смерті, характер ушкоджень на тілі та одязі, а також виявити сліди крові, волосся, частин людського тіла як на місці події, так і на виробничому обладнанні, інструментах, вилучити їх та направити до судово-медичної установи для відповідного дослідження [2, с. 649].

При огляді трупа з'ясовуються і фіксуються місце його розташування та поза, характер слідів на його одязі, наявність і характер пошкоджень, слідів та особливих ознак на тілі. Огляд та описання трупа слід проводити у наступній послідовності. Насамперед, труп необхідно сфотографувати разом із предметами та слідами, що знаходяться поруч із ним. Важливо детально описати позу трупа, його загальний вигляд, положення та положення його розчленованих частин відносно виробничого обладнання, знарядь, ретельно зафіксувати стан одягу. Після опису положення та пози трупа необхідно перейти до його детального огляду. При цьому особливу увагу необхідно звернути на наяв-

ність слідів, які мають важливе значення для вирішення питання про характер травматичної події [3, с. 56].

Вивчення матеріалів кримінальних справ засвідчило, що слідчі під час огляду трупа нерідко обмежуються висуненням і перевіркою лише версії про нещасний випадок на виробництві. Така позиція не є правильною, оскільки в усіх випадках необхідно також перевіряти чи не було потерпілого вбито або чи не настала смерть унаслідок самогубства. Встановлення цих обставин у ході огляду місця події та трупа є одним із найважливіших завдань слідчого, оскільки від результатів цієї роботи залежить подальший хід розслідування. Ретельне дослідження характеру та локалізації тілесних ушкоджень, окремих деталей і всієї обстановки у сукупності дозволяє іноді з більшим ступенем вірогідності з'ясувати чи не було потерпілого спочатку вбито, а потім інсценовано самогубство або нещасний випадок.

Хід і результати огляду трупа відображаються в окремому протоколі, в якому зазначаються підстави для проведення цих дій, описується все, що було виявлено, у тій послідовності, в якій це відбувалося, й у тому саме вигляді, в якому спостерігалось під час проведення дії.

Як правило, будь-яке виробництво являє собою складне утворення, що складається з великої кількості пов'язаних між собою елементів, тому реальні причини нещасного випадку, що призвели до травмування або загибелі людей, іноді можуть бути не там, де було допущено порушення правил виробничої безпеки та правил техніки безпеки, а в іншому місці. Такими місцями можуть бути сусідні та інші дільниці, пов'язані з першим єдністю виробничих процесів або комунікаційних (сировинних, електричних та ін.) ліній. У подібних випадках не завжди одразу вдається точно встановити межі території, яка підлягає огляду. Тільки під час самого огляду ці межі звужуються або розширюються. Іноді шкідливі наслідки допущеного порушення правил техніки безпеки можуть проявитися не на одному, а одночасно на декількох виробничих дільницях або ж навіть поза територією даного підприємства. Суттєву допомогу слідчому в ухваленні правильного рішення щодо визначення меж огляду можуть надати відповідні спеціалісти. [4].

Питання про те, звідки починати огляд, вирішується залежно від особливостей виробництва та характеру події. Під час огляду потрібно звертати особливу увагу на стан робочого місця, справність станків, механізмів та інструментів, ступінь та якість освітлення, вентиляцію, наявність необхідних запобіжних і попереджувальних засобів. Окрему увагу слід приділити з'ясуванню наявності та стану засобів індивідуального захисту.

Іншим важливим завданням огляду місця події є виявлення травмуючого фактору та його характеристик. Для цього з'ясовується характер травми і дії потерпілого. Особливо ретельно під час огляду встановлюється стан машин і механізмів, технічних засобів захисту, матеріалів, що оброблюються, технології виконуваної роботи, стан засобів виробничої санітарії та параметри виробничого середовища.

При проведенні огляду місця події по досліджуваній категорії справ обов'язково складається схема місця події, робиться ескіз або креслення деталей, вузлів чи механізмів, які мають відношення до обставин виникнення нещасного випадку. Обов'язково також потрібно зробити фотознімки місця події, кількість яких обумовлюється обставинами нещасного випадку. Під час вибору об'єкту для фотозйомки необхідно керуватися тим, що фотознімки повинні бути доповнюючим матеріалом і допомагати у розслідуванні обставин нещасного випадку, а не тільки відображувати загальну картину робочого місця. Крупним планом мають бути зафіксовані деталі машин і механізмів, інструменту та обладнання, дефекти огорожувальних пристроїв, якщо вони мають відношення до причин травми.

Здійснюючи огляд місця події по справах даної категорії в усіх випадках необхідно враховувати особливості виробничого середовища і, за можливості, не створювати перешкод виконанню виробничих процесів. Крім того, слідчий обов'язково має спланувати роботу слідчо-оперативної групи таким чином, щоб не допустити виникнення небезпеки для життя та здоров'я учасників огляду і працівників підприємства.

Список використаних джерел

1. Зеркалов Д. В. Безпека дорожнього руху [Електронний ресурс] / Д. В. Зеркалов. — Режим доступу : <http://www.zerkalov.org.ua/node/3509>.
2. Тертишник В. М. Науково-практичний коментар до Кримінально-процесуального кодексу України / В. М. Тертишник. — К. : А. С. К., 2005. — 1056 с. (Нормативні документи та коментарі).
3. Степанов А. А. Тактика осмотра места происшествия по делам об убийствах, совершенных на железных дорогах / А. А. Степанов // КриминалистЪ. — 2008. — № 2. — 110 с.
4. Криминалистика : [учебник] / Отв. ред. Н. П. Яблоков. — [2-е изд., перераб. и доп.]. — М. : Юристъ, 2000. — 718 с.

Осмотр места происшествия является необходимым следственным действием при расследовании преступлений, связанных с нарушением требований законодательства об охране труда. От эффективного и своевременного его проведения нередко зависит успех расследования.

The inspection of the scene of actio is a necessary investigation action during the investigation of crimes, related to the violation of the requirements of legislation about the protection of labour. The success of the investigation quite often depends of it effective and timely realization.

Стаття надійшла до редакції журналу 6 квітня 2011 року.